TRANSYLVANIAN PHYSICIANS-REPRESENTATIVES OF THE ROMANIAN ENLIGHTENMENT

Mirela RADU, "Titu Maiorescu" University of Bucharest and Ionela Guşatu, "Carol Davila" University of Medicine and Pharmacy, Bucharest

Abstract: Physicians, far from being neophytes in the art of writing, have also tried the power of their pen. Perhaps to offset the unaesthetic they come across daily, but also as a result of their polyvalent education, they have benefited from. Physicians have always been an important part of the intellectual elite of society. By tradition, they were the holders of vast knowledge in different areas, knowledge that sometimes wore their steps beyond the border of medical science soaring them towards the path of arts. In the XVII and XIX centuries, formed in universities abroad, Romanian physicians came back to the country and honored not only the people but also brought an important contribution to the cultural development of the country. Transylvanian physicians promoted both reforms in healthcare as well as fervent nationalism in a troubled period of our history, occupying, through their scientific, didactic and even philological work, a special place in the panoply of illustrious figures of Romanian culture.

Keywords: enlightenment, medicine, physician, healthcare reforms, josephinism

Marea majoritate a medicilor transilvăneni şi-au construit o educaţie aleasă pe meleaguri străine. Purtători ai făcliei ştiinţei, aceştia au înţeles nu doar necesitatea dezvoltării unei societăţi sărăcită de neajunsuri economice ci şi nevoia unităţii limbii şi poporului român. Dacă prin reformele sanitare promovate medicii vizau îmbunătăţirea stării de sănătate a unei populaţii bântuită de boli ale sărăciei, prin scrierile lor, istorice, folclorice, didactice şi filologice, aceştia urmăreau creşterea stării de conştientizare a latinităţii limbii române.

Vasile Popp (1789-1842), provenit dintr-o familie de clerici, a urmat cursurile facultăţilor de medicină şi filozofie. Doctoratul pe care l-a obţinut în medicină (*Despre obiceiurile populare de înmormântare la români*) în 1817, reprezintă nu doar dovada înclinaţiei sale ştiinţifice ci şi un studiu foarte valoros al tradiţiilor româneşti şi ale modului acestora de viaţă, fiind un document de sinteză care îmbina elemente de istorie a medicinei şi creaţie populară. În 1813 Popp semna o lucrare integral redactată în limba latină intitulată *Elegia de laudibus Medicinae*, un reuşit panegiric al figurilor cele mai importante de-a lungul istoriei medicinei, îmbinând legendele cu faptele istorice, de la Higea şi Apolo, până la Hipocrat şi van Helmont. În 1820 traduce în limba română o lucrare importantă a chirurgului Raphael Johann Steidele (*Manual pentru arta moşitului*).

Vasile Popp s-a implicat şi în activitatea didactică, predând până în 1821 filosofia şi filologia. Scriind prefaţa *Psaltirii în versuri* (1827) a lui Ioan Pralea, Popp insistă asupra necesităţii studierii limbii latine. Înflăcărat de naţionalism, Popp nota într-o scrisoare trimisă autorului Psaltirii: "(…) din îndurarea providenţei au dobândit ambele principate domni din

BDD-A22145 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:24 UTC)

sânul său, de la care multe pot aştepta muzele."[1] Militant activ pentru recunoaşterea drepturilor naţionale româneşti şi în calitate de dascăl la Seminarul Socola din Iaşi-primul cu predare integral în limba română- Popp pleda ori de câte ori putea pentru unitatea de limbă şi cultură a românilor, afirmând categoric că o naţiune: "(…) nu se poate osebi fireşte prin munţi înalţi, riuri mari sau alte hotare politice, ci numai acolo încetează o naţie unde încetează limba care o vorbeşte."[2] De altfel, Popp se înscria prin spusele sale într-o încercare generalizată la vremea respectivă de intensificare a luptei pentru solidaritate naţională. Dar Vasile Popp nu a neglijat nici practicarea medicinei. În 1829 devenea *physicus cameralis*, următoarea poziţie după *protomedicus* numit de autorităţile de la Viena în fiecare provincie. De această funcţie îşi leagă numele Vasile Popp în încercarea de a eradica unele boli miniere cu care a venit în contact în regiunea Zlatnei unde fusese cantonat. Printre acestea se numărau guşa endemică şi chiar pesta. În calitatea sa de *physici* numit de autorităţile habsburgice, Popp a dus o muncă asiduă nu numai de eradicare a unor boli epizootice ci a luptat şi pentru crearea de farmacii şi vaccinarea antivariolică, boală care ucidea mulţi copii la vremea respectivă. În calitatea sa de *physicus* al Braşovului, Popp solicita, în 1820, forurilor superioare introducerea unor cursuri de *Politia Medica*.[3] Mai toată elita medicală a vremii era interesată de realizarea unor studii de topografie medicală iar Vasile Popp publica şi el un studiu despre puterile curative ale apelor minerale: *Despre apele minerale de la Arpătac, Bodoc şi Covasna şi despre întrebuinţarea aceloraşi în deschilinite patimi* (1821). Ca mai toţi intelectrualii vremii, Popp tânjea la un program de educaţie care să permit populaţiei să înveţe mai multe despre meşteşuguri, plante şi modalităţi de vindecare.În 1838, publica la Sibiu o lucrare vastă şi cu aspiraţii de cronică *Disertaţie despre tipografiile româneşti în Transilvania şi învecinatele ţări de la începutul lor până la vremile noastre*.

Dar încercarea de seamă a medicului român a fost aceea de a propaga cunoştiinţele medicale atât în sânul claselor superioare şi culte ale societăţii cât şi în rândul populaţiei. Folosindu-se de raţionamente ştiinţifice, didactice şi morale, Popp a încercat diseminarea unor valori atât culturale cât şi ştiinţifice. Ca mai toţi cărturarii Şcolii Ardelene, Vasile Popp încerca să lupte pentru idealul românesc atât prin susţinerea reformelor medicale cât şi lingvistic prin împrumuturile unor neologisme din latină şi franceză, cuvinte aparţinând terminologiei medicale menite să întărească dezideratul erudiţilor iluminaţi: demonstrarea caracterului latin al limbii române. Astfel, Popp introducea termenii de origine latină sau franceză: *absorbţie, apetit, arterie, catar, comoţie, colică, flegmatic, ipohondrie, organ, temperatură*, etc. Dacă pe unii termeni medicali i-a importat direct, pe alţii, mai inaccesibili a încercat să-i explice cu ajutorul terminologiei populare: *excreţie adecă lepădare* etc.

---

[1] Scrisoare a lui Vasile Popp către Ioan Pralea, 1 octombrie 1927 în *Arunc pumnul, Lepturariu*, IV, p. 114, preluat în A.D. Xenopol *Istoria rumînilor din Dacia Traiană*, Vol. VI, Capul II, *Revoluţia din 1848, 3. Mişcarea literară de la 1822-1848*, p. 305

[2] *Precuvîntarea la Disertaţia despre tipografiile* româneşti, Sibiu, 1838, preluat în A.D. Xenopol *Istoria rumînilor din Dacia Traiană*, Vol. VI, Capul II, *Revoluţia din 1848, 3. Mişcarea literară de la 1822-1848*, p. 314

[3] A se vedea *Propunerea doctorului Vasile Popp din 1820 privind crearea catedrei de Politia medica la Liceul Medico Chirurgical din Cluj*, în V.L. Bologa şi Samuel Iszak *Studii de istorie a medicinei*, Cluj, 1968, pp. 123–135

BDD-A22145 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:24 UTC)

Ioan Piuariu-Molnar (1749-1815) este nu doar unul dintre primii medici români ci şi unul dintre semnatarii *Supplex Libellus Valachorum* (1791), primul document programmatic ce sprijinea drepturile românilor transilvăneni. Contextul istoric era unul favorabil luptei pentru identitatea naţională având în vedere că la 1781 se publicase *Edictul de toleranţă* care conferea şi românilor necatolici dreptul de a ocupa funcţii publice. Perioadă de mari reforme sociale, adesea numită perioada iosefină[4], anii începutului de secol al XIX-lea au reprezentat pentru intelectualitatea românească o rampă de lansare a proiectelor visate pentru atingerea prosperităţii, de accedere la iluminismul european. Reformele envizajate de Maria Tereza şi continuate de Iosif al II-lea aveau să reverbereze şi în societatea românească transilvăneană, conducând la crearea unei pături de intelectuali români care să aibă acces la pârghiile de emancipare naţională. Reprezentanţii Şcolii Ardelene, al cărui reprezentant de seamă a fost şi medicul oftalmolog Molnar[5]-"cărturar iluminist", militau pentru unitate teritorială, pentru revirimentul tradiţiilor româneşti şi nu în ultimul rând, în plan filologic, pentru grafia latină şi renunţarea la scrierea chirilică. Înarmaţi cu argumente istorice şi filologice, iluminiştii transilvăneni au luptat aprig pentru reclădirea identităţii româneşti. Dincolo de aportul în lupta de independenţă naţională, unii propagatori ai cunoştiinţelor medicale au avut şi meritul de a fi tradus unii termeni neologici medicali pentru prima dată în limba română. Fapt ce a condus pe unii autori să-i crediteze ca fiind primii întemeietori ai limbajului medical în faza incipientă.[6] Majoritar preluat din limba latină, limbajul medical pe care aceşti medici l-au întemeiat în limba română purta şi influenţa studiilor făcute în special la Viena, fiind îmbogăţit cu terminologie preluată din limba germană.

Molnar a îmbrăţişat şi activitatea didactică, ca mai toţi confraţii săi, predând oftalmologia la Şcoala chirurgicală de la Cluj având în vedere că deţinea, încă din 1774, ca urmare a frecventării Facultăţii de Medicină de la Viena, titlul de *magistru oculist*. Guvernatorul Transilvaniei de la vremea respectivă Samuel von Brukenthal, admirator al activităţii febrile desfăşurate de Molnar pentru ajutorarea populaţiei româneşti pauperizate, îl susţine în dorinţa de a se perfecţiona în chirurgie oculară. Dedicat nu doar practicării medicinei ci şi carierei didactice, Molnar a predat oftalmologia la Liceul chirurgical din Cluj. În 1785, Molnar publica la Viena o lucrare dedicată stupăritului *Economia stupilor*.

Dar activitatea sa se leagă şi de filologie. Astfel, in 1803, Molnar publica traducerea din maghiară a lucrării *Învăţătură adevărată pre scurt pentru a vindeca boala sfranţului*. Iar cu trei ani mai devreme, în 1798, Molnar publica o lucrare dedicată artei argumentaţiei intitulată *Retorică, adică învăţătura şi întocmirea frumoasei cuvântări. Acum întâi izvodită pe limba românească, împodobită şi întemeiată cu pildele vechilor filosofi şi dascali bisericeşti.* Pasiunea pentru ideile reformatoare şi iluministe şi-a găsit expresia în lucrarea istorică amplă pe care Molnar a tipărit-o la 1800 la Buda *Istorie universală adecă de obşte care cuprinde în sine întâmplările veacurilor vechi*. De numele său se leagă şi primele încercări de tipărire a unor ziare în limba română *Foaia românească pentru econom* şi *Foaia românească pentru*

[4] Angelika Schaser, *Reformele iosefine în Transilvania şi urmările lor în viaţa socială*, Editura Hora, Sibiu 2000, p. 45

[5] Eugen Denize, *Italia şi italienii în cultura română. Până la începutul secolului al XIX-lea*, Editura Mica Valahie, 2011, p. 265

[6] Samuel Izsák., *Iluminismul medical românesc*, în *Studii de istoria medicinei*, Cluj, 1958, p. 79

BDD-A22145 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:24 UTC)

sătean (1789) dar şi primul manual de chirurgie cu veleităţi ştiinţifice redactat în limba română *Sfătuire către studenţii în chirurgie* (1783).

Cu o pregătire ştiinţifică cuprinzătoare, medicii români transilvăneni au avut dorinţa nu doar de a accede la o dezvoltare economică şi socială la nivel european ci s-au erijat şi în promotori ai interesului românesc în însuşi fibra sa: dezvoltarea coeziunii de simţire patriotică încercând să susţină, chiar dacă stângaci şi forţat pe alocuri, latinitatea limbii române ca argument în lupta pentru libertatea drepturilor cetăţeneşti ale populaţiei ardelene.

BIBLIOGRAFIE

V.L. Bologa şi Samuel Iszak *Studii de istorie a medicinei*, Cluj, 1968

Denize, Eugen *Italia şi italienii în cultura română. Până la începutul secolului al XIX-lea*, Editura Mica Valahie, 2011

Izsák, Samuel *Aspecte din trecutul medicinii româneşti*, Bucureşti, 1954

Izsák, Samuel *Studii de istoria medicinei*, Cluj, 1958

Schaser, Angelika *Reformele iosefine în Transilvania şi urmările lor în viaţa socială*, Editura Hora, Sibiu 2000

Vătămanu, Nicolae *De la începuturile medicinii româneşti*, Bucureşti, 1966

A.D. Xenopol *Istoria rumînilor din Dacia Traiană*, Vol. VI, Capul II, *Revoluţia din 1848*, *3. Mişcarea literară de la 1822-1848*

BDD-A22145 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:24 UTC)